

OTVORENA PITANJA U ODNOSIMA NR KINE I JAPANA

ONGOING QUESTIONS IN RELATIONS BETWEEN PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA AND JAPAN

Abstract: *This paper presents the “history issue” in the relations between the People’s Republic of China and Japan, and aims to provide objective view of individual open issues. Different view of both common history and history of Asia disturbs the relations between the two countries and is important for understanding the dispute. However, it does not represent the sole cause of disturbed relations. The role of history in political discourse has been used by both countries for strengthening issues of nationalism and relativization or concealment of certain internal issues. The paper presents open issues in the relations of the two countries thus presenting territorial dispute about Diaoyu/Senkaku Islands, “history issue”, history textbooks issue, Yasukuni shrine visits issue, “comfort women”, Manchurian Orphans.*

Keywords: *open issues, history, reconciliation, Diaoyu/Senkaku Islands, Yasukuni Shrine, “comfort women”*

Abstrakt: *Cilj rada je da putem analize „pitanja istorije“ u odnosima NR Kine i Japana, ponudi objektivni prikaz pojedinačnih otvorenih pitanja u odnosima dvije zemlje. Različito viđenje zajedničke i istorije Azije narušava odnose dvije zemlje, i važno je za razumijevanje sukoba, ali nije jedini razlog poremećenih odnosa. Uloga istorije u političkom diskursu se u obe zemlje do određene mjere koristi i za jačanje nacionalizma i relativizovanje ili prikriivanje određenih unutrašnjih pitanja i problema. U radu se analiziraju otvorena pitanja u odnosima dvije zemlje Spor oko Diaoyu/Senkaku ostrva, Pitanje istorije, Pitanje udžbenika istorije, Pitanje odavanja počasti japanskih zvaničnika u Jasukuni svetilištu, Pitanje iskorištavanja žena kao seksualnog roblja tokom II Svjetskog rata, Pitanje Mandžurske siročadi.*

Ključne riječi: *otvorena pitanja, istorija, pomirenje, Diaoyu/Senkaku ostrva, “comfort women“, Jasukuni svetilište*

¹ Autorka je politikolog regionalnih studija Azije

1. Spor oko Diaoju(Diaoyu) /Senkaku ostrva

Pitanje spora oko Diaoju/Senkaku ostrva je pitanje koje je ostalo neriješeno nakon Drugog svjetskog rata, a predstavlja spor oko suvereniteta između Kine i Japana nad ostrvima koje Kina naziva Diaoju(Diaoyu), a Japan Senkaku ostrva. Diaoju/Senkaku ostrvo i pridružena ostrva se nalaze u Istočnom kineskom moru, oko devedeset dvije nautičke milje sjeveroistočno od Tajvana, i sastoje se od pet ostrva i tri grebena, ukupne površine od 6,3 kvadratna kilometra. Od svih ostrva, Diaoju/Senkaku ostrvo je najveće sa površinom koja iznosi oko 4,3 kvadratna kilometra. Kina i Japan su u sporu oko suvereniteta nad Diaoju/Senkaku ostrvima i pomorskih prava u Istočnom kineskom moru. U sporu Kine i Japana oko ovih ostrva, veliku ulogu imaju i Sjedinjene Američke Države, te sam spor predstavlja predmet trilateralnih odnosa pa je samim tim mnogo teže i doći do rješenja ovog spora. Tejlor Fravel (M. Taylor Fravel)² objašnjava da pošto se teritorijalni sporovi zasnivaju na najvitalnijem nacionalnom interesu, suverenitetu, samim tim odražavaju i namjere i ambicije država uključenih u tu vrstu sporova. U trilateralnim odnosima eskalacija Diaoju/Senkaku spora može predstavljati veliki izazov za buduću saradnju tri države, i postaviće na neki način, Kinu nasuprot Japana i SAD.³

Profesor Dragana Mitrović⁴ objašnjava da regionalne integracije i šira saradnja među zainteresovanim državama ublažavaju granična sporenja ali samo do određenog nivoa. Dalje od toga, granična pitanja i dalje ostaju jedno od najizazovnijih pitanja u unutrašnjoj politici modernih država ali i u međunarodnim odnosima, geopolitici i prevladavajućoj interpretaciji međunarodnog prava, sa izuzetkom u slučajevima kada moć nadvlada zakon.⁵

U ovom sporu Japan tvrdi da su ostrva bila nenaseljena i *terra nullius* 1885. godine, kada Japan počinje da ih uključuje u svoju sferu uticaja, kao i onda kada su formalno pripojena Japanu 1895. godine. Kina tvrdi da su ostrva otkrivena tokom Ming dinastije, da su bila deo „kineskog sveta“ i da su „nejednakim ugovorom“ ustupljena Japanu zajedno sa Tajvanom 1895. godine

² M. Taylor Fravel, *Explaining Stability in the Senkaku Diaoyu Islands Dispute*

³ M. Taylor Fravel, *Explaining Stability in the Senkaku Diaoyu Islands Dispute*, dostupno na <http://taylorfravel.com/documents/research/fravel.2010.stability.senkaku.pdf>, pristupljeno 3.10.2013., p. 144

⁴ Mitrović Dragana, „Geopolitics of Energy as Border Issue“ in: Duško Dimitrijević, Dragana Mitrović, Ivona Lađevac (ed), *The Meaning of Borders and Borders Issues in the Age of Globalization: Asia and Europe*

⁵ Mitrović Dragana, „Geopolitics of Energy as Border Issue“ in: Duško Dimitrijević, Dragana Mitrović, Ivona Lađevac (ed), *The Meaning of Borders and Borders Issues in the Age of Globalization: Asia and Europe*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2012, p.140

Ugovorom iz Šimoneskija, ali su vraćena NR Kini nakon Drugog svjetskog rata. Od 1945. do 1972. godine ostrvima su upravljale Sjedinjene Američke Države kao dijelom Rijuku (Ryuku) ostrvlja (koje uključuju i Okinavu). Sa zaključenjem sporazuma o povratku Okinave iz 1972. godine, i ova ostrva se vraćaju na upravljanje Japanu.

U periodu približavanja dvije zemlje i ponovnog uspostavljanja zvaničnih odnosa, tokom sedamdesetih godina, dvije strane su izbjegavale sukobe u vezi Diaoju/Senkaku ostrva. Prilikom posjete Deng Sjaopinga (Deng Xiaoping) Japanu, i tokom sastanka sa tadašnjim japanskim premijerom Tako Fukudom, Deng je izjavio da obje strane treba da ostave mlađim generacijama da riješe problem Diaoju/Senkaku ostrva. U to vrijeme, ovakvo rješenje je imalo smisla, imajući u vidu ekonomsku reformu i proces otvaranja NR Kine, te saradnju i pomoć koju je Japan pružao u tom periodu. Mir, dobri odnosi i obostrana korist su bili prioriteti za obje zemlje. Međutim, ovo pitanje je iz pomenutih razloga imalo širi strateški smisao, koji je prevazilazio interese ove dve zemlje. Japan, kao ključni saveznik SAD i geopolitička „osovina“ u Aziji, je sve više zabrinut u vezi rasta Kine, koja ga je pretekla na poziciji druge svjetske ekonomije 2011. godine, i dodatno postala vodeća vojna sila među susedima, te je njegova pozicija promenjena. Dodatno, rast nacionalizma u određenim političkim i vojnim krugovima u Japanu je učinio da sadašnje, tj. najavljene „mlađe generacije“ u Kini i Japanu, kojima je ostavljeno da riješe ovo pitanje, su daleko više nacionalistički nastrojene i nastupaju sa mnogo drugačijih pozicija u odnosu na svoje pretke i slavne prethodnike iz 1970-tih.⁶

Kina smatra da je Diaoju/Senkaku ostrvlje sastavni dio kineske teritorije. Kina se pri tome poziva na dogovor koji su dvije strane postigle u cilju očuvanja kinesko-japanskih odnosa i koji sadrži tri suštinski bitna saglasja: 1. Da će se pitanje Diaoju/Senkaku ostrva rješavati u budućnosti; 2. Da nijedna strana neće preduzimati unilateralne aktivnosti; 3. Dvije strane treba da spriječe da ovo pitanje postane remetilački faktor u bilateralnim odnosima.⁷ U septembru 2012. godine, nakon što je japanska vlada usvojila odluku o nacionalizaciji ostrva, Kina je postavila na stranicama ambasada prevod „Bijela knjige o Diaoju ostrvima – sastavnom delu kineske teritorije“, u kojem objašnjava kinesku stranu istine o ovim ostrvima.

⁶ Jin Kai, *Structural Distrust: Undermining s Senkaku/Diaoyu solution*, 6/10/2013, Dostupno na: <http://thediplomat.com/2013/10/06/structural-distrust-undermining-a-senkakudiaoyu-solution/>. Pristupljeno 6. oktobra 2013.

⁷ Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, VI Some sensitive issues, dostupno na: <http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjw/zjg/yzs/gjlb/2721/2722/t15974.shtml> (pristupljeno 30. avgusta 2013)

S druge strane, japanska verzija o Diaoju/Senkaku ostrvima koja se nalazi na stranici japanskog ministarstva vanjskih poslova u obliku dokumenta pod nazivom „Tri istine o Senkaku ostrvima“, ističe japanski suverenitet nad pomenutim ostrvima. Prva istina, u skladu s ovim dokumentom, je da su Senkaku ostrva neodvojivi dio teritorije Japana na osnovu istorijskih činjenica i činjenica zasnovanih na međunarodnom pravu. Druga istina je da kupovinom ostrvlja vlada Japana nastoji da mirno održava i upravlja ovim ostrvima i treća istina je da se ni pod kakvim uslovima neće opravdavati činovi nasilja usmjereni protiv japanske vlade. Pod ovim se misli na demonstracije protiv japanske vlade u različitim dijelovima Kine, gdje se navodi kamenovanje i drugi nasrtaji na objekte, automobile, filijala japanskih firmi u Kini.⁸

Ovi apsolutno različiti zvanični stavovi ukazuju da se ovo pitanje neće riješiti u skorijoj budućnosti, te je zbog, kako je već rečeno osjetljivog pitanja suvereniteta, te interesa i uloge Sjedinjenih Američkih Država, teško predvidjeti njegov ishod. Iako obje strane pokazuju interes za dijalog, nema još ozbiljnog pomaka.

Na ovaj spor se, međutim, može gledati i kao na nadmetanje za energetskim resursima druge i treće najveće ekonomije svijeta. U maju 1969. godine Ekonomska komisija UN-a za Aziju i Daleki istok je izvijestila o potencijalnim rezervama nafte i gasa u spornom području, što je dodatno zakomplikovalo ovo pitanje i faktički ga aktuelizovalo.

Krajem 1990-ih, a pogotovo početkom ovog stoljeća, međunarodna politička ekonomija energenata, a naročito nafte, dobija novu dinamiku koju najpre stvara veliki rast tražnje, koji su neki analitičari nazvali „šokom tražnje“ je 2004. godine i velike napetosti na tržištu nafte, koja je nalikovala onome iz vremena 1970-ih godina.⁹ U posljednjih deset godina svjedoci smo velikog energetskog takmičenja između Kine i Japana. Osim takmičenja oko rute ruskog naftovoda iz Angarskog naftnog polja u Sibiru, obje zemlje su ušle u ozbiljan sukob oko iskorištavanja Čunsjao (Chunxiao) gasnih polja u Istočnom kineskom moru. Iako je održan niz bilateralnih pregovora od 2004. godine, nije bilo konkretnog rješenja. Ovo pitanje „popraćeno“ sa Diaoju sporom, komplikovanije je nego što se naizgled čini jer uključuje i snažne političke elemente. Iako obje zemlje pokazuju dobru volju da riješe spor dijalogom, pregovori su malo napredovali usljed osjetljivog pitanja suvereniteta.¹⁰

⁸ Ministry of Foreign Affairs of Japan, Three truths about Senkaku Islands , 4/10/2012/ dostupno na http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/senkaku/three_truths_1.html (pristupljeno 30. avgusta 2013).

⁹ Dragana Mitrović, *Međunarodna politička ekonomija*, FPN, Čigoja štampa, Beograd, 2012, str. 304

¹⁰ Mitrović, Dragana, „Geopolitics of Energy as Border Issue“ in: Duško Dimitrijević,

Kako smo ranije naveli, ovaj spor se ne može gledati isključivo samo kao bilateralni jer su Sjedinjene Američke Države vrlo važan faktor. Iako ne osporavaju suverenitet nad ovim teritorijama ni Japanu ni Kini, kao saveznik Japana i zemlja sa vlastitim interesima u ovom regionu, utiču da se ovaj spor posmatra kroz trilateralne odnose. Fravel navodi da su interesi SAD u sporu oko Senkaku/Diaouju ostrva zasnovani na dva principa: principu neutralnosti u smislu konačnog suvereniteta nad spornim područjem i principu – mirnog rješavanja spora bez prinude i vojnog sukoba. Vrlo važno je napomenuti da bez obzira na neutralnost koje se SAD u početku formalno držala povodom ovog pitanja, posle skorašnjih japanskih pritisaka zvanično navode da sporna ostrva spadaju pod pitanja regulisana Zajedničkim sporazumom o bezbjednosti sa Japanom. Prema Članu V sporazuma, SAD i Japan se slažu da „naoružani napad protiv bilo koje strane na teritoriju pod administracijom Japana može biti opasan“, te da će svaka strana djelovati kako bi se se suprotstavila zajedničkoj opasnosti. Nekoliko puta, 1996. i zatim 2004. godine iz Stejt departmenta su stizale izjave da se Član V Zajedničkog sporazuma o sigurnosti odnosi na Senkaku ostrva. Slične izjave su uslijedile i 2007. i 2008. godine nakon što su dva kineska izviđačka broda ušla u teritorijalne vode ostrva.¹¹

Tenzije u vezi ostrva u Istočnom kineskom moru su naglo i drastično porasle u septembru 2012. godine kada je japanska vlada izglasala nacionalizaciju tri ostrva. Paradoksalno, ovo se dešavalo u vreme „okruglog“ jubileja – četrdesetogodišnjice uspostavljanja diplomatskih odnosa. Osim nacionalnih resursa u okolnim vodama, sama istorijska i politička pitanja su mnogo složenija. Za Kinu, ovo pitanje takođe predstavlja i podsjećanje na prošlost i japanski imperijalizam. Za Japan, ova ostrva predstavljaju stratešku ispostavu u lancu ostrva, i kritičnu geopolitičku tačku u nastojanju da izbalansiraju brzi uspon Kine. Za SAD, održavanje *status quo*, što znači produžavanje japanske jurisdikcije nad ostrvima jeste dio šire geostrategije SAD. Nacionalizacija ostrva od strane Japana u 2012. godini, izazvala je reakciju NR Kine koja je odlučila da se prestane sa pasivnim pristupom i aktivira se povodom ovog problema. Kina je pojačala patrole Kineske pomorske agencije za nadzor i Komande za primjenu zakona u oblasti ribarstva, dvije najveće kineske pomorske agencije. Do tada, odnosi NR Kine i Japana su se mogli opisati kao „vruća ekonomija, hladna politika“. Uslijedio je niz događaja u pravcu zaoštavanja situacije, a jedan od najozbiljnijih je uspostavljanje identifikacione

Dragana Mitrović, Ivona Lađevac (ed), *The Meaning of Borders and Borders Issues in the Age of Globalization: Asia and Europe*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2012, p 146

¹¹ M. Taylor Fravel, *Explaining Stability in the Senkaku Diaoyu Islands Dispute*, op.cit., p 148

zone vazdušne odbrane (*Air Defence Identification Zone*) od strane NR Kine, nad gotovo čitavim Istočno kineskim morem 23. novembra 2013. godine. Japan je zatražio povlačenje ADIZ-a, dok su SAD izjavile da će ignorisati zonu i da neće poštovati propise NR Kine koji se odnose na zonu (iako je Vašington preporučio svim komercijalnim linijama da poštuju ADIZ koji je uspostavila NR Kina.)¹²

U slučaju da se kriza u odnosima NR Kine i Japana produbi i nastavi, osim daljeg uvećanja već velike ekonomske štete¹³ (samo trgovinska razmjena je od 334 milijardi US dolara u 2012. godini je opala za 10,8% na 147 milijardi US dolara početkom 2013. godine)¹⁴ koju će obje zemlje pretrpjeti, spor će unazaditi postojeću saradnju i marginalizovati napore za uspostavljanje bolje ekonomske saradnje Kine i Japana, ugroziće proces uspostavljanja slobodne trgovinske zone i samim tim uticati i na Južnu Koreju koja je uključena u pregovore, a ostale azijske ekonomije će biti takođe pogođene. Ekonomska šteta, koja je do sada učinjena, je vidljiva u obje zemlje. Kao neto izvoznik u Kinu, Japan je pretrpio posljedice usljed rastućeg anti-japanskog raspoloženja javnosti u Kini. Japanski izvoz u Kinu je do septembra 2012. godine opao za 14,1% u odnosu na prethodnu godinu, što je znatno veći pad nego u ostalim destinacijama u Aziji, što ukazuje da pad nije uslovljen samo ekonomskim faktorima. Pad u potražnji proizvoda iz japanskih fabrika ili filijala u Kini dovodi do smanjenja potražnje za komponentama od kineskih snabdjevača, a ometanje japanskih proizvođača dovodi do nemogućnosti snabdjevanja kineskih kupaca sa neophodnim proizvodima.¹⁵ U oba slučaja rezultat je niža prodaja i niska profitabilnost za kineske kompanije sa posledicama po zapošljavanje i opštu ekonomsku aktivnost. Isto tako, negativno iskustvo japanskih kompanija u Kini može uticati i na ostale strane firme koje posluju u Kini i one koje su planirale da tamo posluju.¹⁶

¹² Michale D Swaine, "Chinese Views and Commentary on the East Sea Air Defence Identification Zone", *Carnegie Endowment for International Peace*, 3 February 2014, dostupno na: <http://carnegieendowment.org/2014/02/03/chinese-views-and-commentary-on-east-china-sea-air-defense-identification-zone/h01f> (pristupljeno: 3.02.2014)

¹³ Procjena iznosa štete do sada je približno 345 milijardi US dolara. Više o ovome u: Adam Westlake, „China-Japan Economic Dispute Estimated to Cost 345 milijardi US dolara“, *Japan Times*, 18/09/2012, dostupno na: <http://japandailynews.com/japan-china-economic-dispute-estimated-to-cost-345-billion-1812431/> (pristupljeno: 20. 06.2014.)

¹⁴ Michael Schuman, „China and Japan may not like each other, but they need each other“, *World Time*, ažurirano, 1.12.2013., dostupno na: <http://world.time.com/2013/12/01/china-and-japan-may-not-like-each-other-but-they-need-each-other/> (pristupljeno: 15.06.2013.)

¹⁵ Michael Schuman, „China and Japan may not like each other, but they need each other“, *World Time*, ažurirano, 1.12.2013., dostupno na: <http://world.time.com/2013/12/01/china-and-japan-may-not-like-each-other-but-they-need-each-other/> (pristupljeno: 15.06.2013.)

¹⁶ Eoin McDonnell, *Prepare for the Worst? - The Sino Japanese Dispute in the East China*

Kina je drugi najveći trgovinski partner Japana, odmah nakon SAD, a vrijednost obima trgovine je 2011. godine iznosila 345 milijardi US dolara, što je 9% kineske ukupne trgovine¹⁷ Ukupna trgovinska razmjena između NR Kine i Japana je 2013. godine iznosila 312 milijardi US dolara.¹⁸ Prema poslednjim podacima Japanske organizacije za vanjsku trgovinu – JETRO, ukupna trgovina između dvije zemlje je opala za 6,5% u poslednje dvije godine.¹⁹ U slučaju konflikta između NR Kine i Japana postavlja se i pitanje koji uticaj će imati sukob druge i treće najveće ekonomije na globalnu ekonomsku stabilnost. Postavlja se i pitanje koja će biti posljedice po globalnu cijenu nafte s obzirom da je Kina najveći svjetski uvoznik nafte. U slučaju da Japan i zemlje koje bi eventualno bile saveznici Japana u ovom sukobu, blokiraju morske energetske puteve snabdjevanja NR Kine, cijeli svijet bi osjetio posljedice zbog rasta cijene nafte, te posljedice po globalnu proizvodnju ili lanac snabdjevanja.

Kada govorimo o vojnoj prijetnji, analizom literature možemo izvesti zaključke da s obzirom na trenutne okolnosti u Istočnom kineskom moru postoji nekoliko mogućih opasnosti. Najpre, slučajni ili nenamjerni incident na i oko spornih ostrva koji bi mogao pokrenuti vojnu eskalaciju krize. Zatim, jedna od zemalja u sporu bi mogla napraviti političku grešku u nastojanju da demonstrira suverenu kontrolu. Incidenti koji su se nedavno desili²⁰, su dodatno učinili odnose NR Kine i Japana rizičnim i osjetljivim na slučajne ili nenamjerne incidente, neželjene vojne interakcije, pa se opasna tenzija nastavlja budući na intenzitet emotivnog i političkog angažovanja obe strane, kao i prisustvo vojnih snaga NR Kine, Japana i SAD u blizini. Za sada se dvije zemlje čvrsto drže svojih pozicija i ciljeva, bez izraženih namjera da ustuknu. Japan je odlučan u namjeri mijenjanja tumačenja Ustava i promjene statusa Snaga za odbranu, a Kina ne može da dozvoli da pokaže slabost u ovom trenutku kad je unutrašnja situacija osjetljiva, usljed usporavanja ekonomskog

Sea, Institute for the International and European Affairs, March 2013, Dublin, p 20

¹⁷ „What’s at Stake in China-Japan Spat: \$345 Billion to Start”, *The Wall Street Journal, China Real Time* 17/11/2012, dostupno na: <http://blogs.wsj.com/chinarealtime/2012/09/17/whats-at-stake-in-china-japan-spat-345-billion-to-start/>,/?mg=blogs-wsj&url=http%253A%252F%2Fblogs.wsj.com/chinarealtime/2012/09/17/whats-at-stake-in-china-japan-spat-345-billion-to-start/ (pristupljeno 3.03.2014.)

¹⁸ Japan External Trade Organization: Jetro Survey: Analasys of Japan-China Trade in 2013 and outlook for 2014, ažurirano 28.03.2014., dostupno na: <https://www.jetro.go.jp/en/news/releases/20140228009-news>, (pristupljeno: 3.03.2014.)

¹⁹ Japan External Trade Organization: Jetro Survey: Analasys of Japan-China Trade in 2013 and outlook for 2014, ažurirano 28.03.2014., dostupno na: <http://www.jetro.go.jp/en/news/releases/20140228009-news>, (pristupljeno: 3.03.2014.)

²⁰ „China, Japan exchange barbs over actions by warplanes in East China Sea”, *Reuters*, ažurirano 25.05.2014., dostupno na: <http://www.reuters.com/article/2014/05/25/us-japan-china-idUSBREA4001920140525> (pristupljeno: 15. 06. 2014)

rasta, i kad KP Kine nastoji da ostvari „kineski san“ i vraćanje pozicije Kine u svijetu. U stresnim vremenima kada je donošenje odluka kombinovano sa brzinom modernog naoružanja, rizik od ljudske greške je visok. Iako izgleda da ni Tokio ni Peking ne žele da koriste silu da ostvare svoje interese u političkom sporu, ne može se garantovati da se jedna strana neće odlučiti za to u narednom periodu.

2. „Pitanje istorije“ u odnosima NR Kine i Japana

Nepostojanje jedinstvene i za obe strane prihvatljive verzija događaja iz istorije, predstavlja suštinu takozvanog „pitanja istorije“ u odnosima NR Kine i Japana. Kineska interpretacija rata je takva da kineski narod vidi sebe kao pobjednika u ratu, ali i žrtvu japanske agresije. Otpor protiv Japana se posmatra kao dio „vijeka dugog poniženja“ koji je Kina doživjela od strane imperijalista. Kineska istorija i udžbenici se detaljno bave Odbrambenim ratom i borbom protiv kolonijalizma. U kineskim očima, masakr u Nandingu (Nanjing) je strašni podsjetnik na zločine japanske vojske, te svaki pokušaj njegovog ignorisanja ili umanjavanja se doživljava u Kini kao jačanje japanskog militarizma.

Japanska interpretacija rata je mnogo složenija. Dok kineski narod sebe vidi kao žrtvu, Japance kao počiniocce, japanski narod sporije prihvata ulogu počinoca zločina. U ranom poslijeratnom periodu viđenje istorije je bilo takvo da su Japanci sebe vidjeli kao žrtve japanskih lidera (koji su bili odgovorni za to što su zemlju povelili u rat, ekonomski je iscrpeli i koristili vlastito stanovništvo kao taoca svoje politike), te žrtve okrutnog eksperimenta – dvostrukog bombardovanja atomskim bombama. Osim u vezi neslaganja u vezi broja kineskih vojnika i civila koji su ubijeni tokom rata, postoje i druga „alternativna“ viđenja istorije, koje se zasniva na premisi da protekli rat za Japan nije bio agresija nego rat za oslobođenje, a Japan je vršio svoju dužnost u oslobađanju Azije od zapadnih kolonijalista i kineskog komunizma.²¹

Time se objašnjava i oklijevanje sukcesivnih japanskih vlada, do 1993. godine, da ponude izvinjenje svojim azijskim susjedima. Početak problema u odnosima između dvije zemlje nazire se početkom 1980-ih, kada rastu tenzije, a otvaranje pitanja istorije se poklapa sa određenim unutrašnjim procesima i problemima u obe zemlje.

Kineski odnosi sa Sjedinjenim Američkim Državama su 1982. godine bili zategnuti, dok su se odnosi sa Sovjetskim Savezom poboljšali, i u tom smislu Džao Cijang je nastojao da istakne važnost stabilnih odnosa i saradnje

²¹ Caroline Rose, *Interpreting History in Sino-Japanese Relations*, Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series, 1998, e-edition 2005, p. 15

sa Japanom. Situacija tokom te decenije u Japanu se takođe mijenja, i to ne samo zbog pritiska SAD i politike predsjednika Regana nego je i ekonomski uspjeh i rast uticao na promjenu stava među japanskim političarima i narodom koji traže promjenu dotadašnjeg pasivnog statusa Japana na međunarodnoj sceni.²² LDP tokom 1980-ih godina ponovo jača, a njihova vlast se podudara sa opštim stavovima o Japanu kao „ekonomskom džinu i političkom patuljku“ i nastojanju Japana da tu sliku promjeni. U Japanu se vode debate o tome da li Japan treba da jača vojnu moć da ne bude više vulnerabilan u odnosu na druge nacije, a pitanje odbrane, revizija ustava i promjene u obrazovnom sistemu su pitanja koja LDP partiji daju samopouzdanje, pogotovo kad se zna da su ta pitanja do tada bila tabu tema. U tom periodu LDP pokreće i pitanje istorijskih udžbenika i upućuje kritike zbog nedostaka patriotizma u njima.²³ Nakon naftnog udara 1978-1979. godine japanski odgovor na skok cijena nafte je bio drugačiji i to vrijeme počinju i prve rasprave u vezi nacionalne bezbjednosti tj. odbrane pomorskih puteva.

U isto vrijeme i Kina je prolazila kroz početni period ekonomske reforme, a „četiri modernizacije“, te „politika otvorenih vrata“ suštinski menjaju kinesku politiku, ekonomiju, obrazovni sistem, odbranu i vanjsku politiku. Prema tome, ciljevi vanjske politike Japana i Kine su krajem 1982. godine promijenjeni, što je ukazivalo da obe zemlje traže veću ili drugačiju ulogu u međunarodnim odnosima. Unutrašnja situacija i prilike u obje zemlje donekle objašnjavaju novonastale probleme i naglašavanje neriješenih pitanja i različite interpretacije istorije.

Karolin Rouz (Caroline Rose) ističe da se kolektivna amnezija generacije koja je počinila zločin ili stradala ne prenosi na sljedeću generaciju i u tom smislu navodi primjer Kine i Japana. Dok je u ranom poslijeratnom periodu ovaj problem zaboravljen, ponovo se rađa 1980-ih i 1990-ih, te rekonstruiše na različitim nivoima u obje zemlje kroz različite medije: monografije, svjedočenja, dokumentarne filmove, izložbe i muzejske postavke.²⁴

Profesor Rana Mitter (Rana Mitter)²⁵ kao razloge potenciranja i oživljavanja rata kroz medije i udžbenike u Kini navodi da KP Kine koristi Odbrambeni rat, slično kao što koristi i konfučijanizam - radi približavanja s Tajvanom, odnosno da jača konfučijanizam i zajedničku istoriju kao poveznicu sa Tajvanom. Odbrambeni rat je u neku ruku logičan izbor, jer je to poslednji događaj gdje su Kinezi bez obzira da li su bili nacionalisti ili komunisti bili ujedinjeni protiv zajedničkog vanjskog neprijatelja.²⁶

²² Caroline Rose, *Interpreting History in Sino-Japanese Relation*, op.cit.p.18

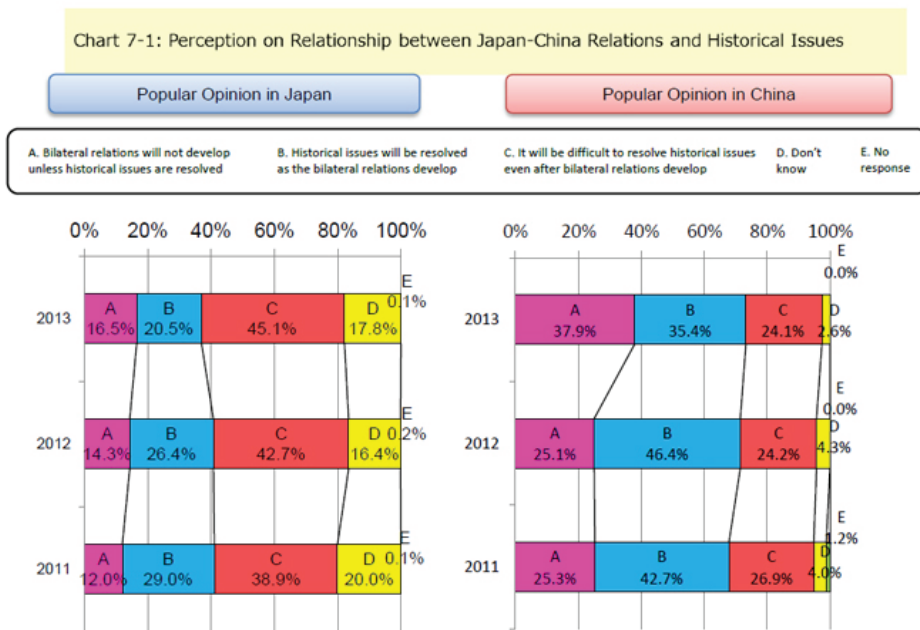
²³ Ibidem, p. 18

²⁴ Ibidem, p. 21

²⁵ Mitter Rana, *A Bitter Revoultion-China's Struggle with the Modern World*

²⁶ Mitter Rana, *A Bitter Revoultion-China's Struggle with the Modern World*, Oxford

U anketi koju je sproveo Genron NPO, japanski neprofitni privatni *think tank* u saradnji sa Čajna Dejli (China Daily), vidimo da je skoro polovina ispitanika kao izvor problema u odnosima dvije zemlje vidjela u istoriji. Kada je ovo ispitivanje počelo 2005. godine, među ispitanicima je postojalo optimistično viđenje rješavanja pitanja istorije. Manji broj japanskih ispitanika sada očekuje da će se pitanje istorije riješiti postepeno sa poboljšanjem bilateralnih odnosa. Kineski ispitanici su takođe pesimistični i tvrde da se bilateralni odnosi neće dalje ni razvijati ako se ne riješe pitanja istorije. Kao istorijska pitanja koja su neriješena među dvije zemlje, 60% Japanaca je naveo antijapansko obrazovanje u Kini i udžbenike istorije u Kini. Kineski ispitanici su izjavili da je jedno od krucijalnih pitanja potreba da Japan uputi odgovarajuće izvinjenje i izrazi žaljenje zbog invazije na Kinu. Više od polovine kineskih ispitanika je izrazilo da Japan treba da poštuje ustanovljenu istorijsku teoriju u vezi japanske invazije na Kinu. Omjer ispitanika koji je naveo probleme unutar vlastitih zemalja, poput izjava političara koje moraju da budu umjerenije, ove godine je smanjen.²⁷

Slika 1: Viđenje odnosa Kine i Japana i istorijska pitanja, izvor: Genron NPO, China Daily

University Press, 2004, p 15

²⁷ *The Ninth Japan China Public Opinion Poll*, The Genren NPO, Public Opinion Research Institute Corporation, China: China Daily, Horizon Research Consultancy Group, 13/8/2013,

2.1 Udžbenici istorije

Kao što je navedeno u prethodnim poglavljima, pitanje različitog razumijevanja istorije postaje ključno u bilateralnim odnosima NR Kine i Japana tokom 1980-ih i 1990-ih i odnosi se na veoma različite interpretacije istorijskih događaja. Problem udžbenika istorije se odnosi na ispravljanje udžbenika u Japanu pod uticajem revizionističke struje u okviru LDP stranke i insistiranje na potenciranju japanskih zločina tokom Drugog svjetskog rata u kineskim udžbenicima. Dvije struje u okviru LDP partije u Japanu, progresivna i revizionistička, vode bitku oko interpretacije istorije u obrazovanju, no s vremenom progresivna struja slabi, a revizionisti nastoje da objasne japanske akcije tokom rata u smislu borbe protiv kolonijalizma i oslobađanju Azije od zapadnih imperijalista. Od normalizacije bilateralnih odnosa Kine i Japana, 1972. godine, japanska vlada je revidirala udžbenike istorije četiri puta, 1982, 1986, 2001. i 2005. Ženmin Žibao od 30. juna 1982. tako navodi sledeće izmene u ovim udžbenicima: u tekstu koji se odnosi na Nanding masakr izbrisane su riječi silovanje, paljenje, otimačina, ne pominje se broj ubijenih, a kao uzrok Nanding masakra navodi se gubitak koji je japanska vojska doživljela usljed otpora kineske vojske. „Invazija“ u Sjevernu Kinu je izmjenjena i preimenovana u „napredovanje“.²⁸

Problemi sa udžbenicima istorije koji se pojavljuju krajem 1990-ih i početkom XXI vijeka su slični onima iz 1980-ih i započeli su unutrašnjim problemima u Japanu, odnosno kao rezultat akcije LDP političara koji su kritikovali stanje obrazovanja u oblasti istorije i grupe koje su tražile veći patriotizam u istorijskim udžbenicima. Kineski odgovori na ova pitanja su bili kao i 1982. godine, kroz diplomatske kanale i uz spisak zahtjeva i amandmana na problematične knjige. U zvaničnim obraćanjima, kineski predstavnici navode „grupu ili šačicu japanskih militarista“ koji nastavljaju da izvrću istorijske fakte i povređuju osjećanja kineskom narodu.²⁹

S druge strane, kineski školski udžbenici intenzivno se bave Drugim svjetskim ratom, „vijekom poniženja“, japanskim agresorom i kolonizatorom, što Japanci doživljavaju kao produžavanje neprijateljskih osjećanja prema japanskom narodu i nepostojanje želje za istinskim izmirenjem.

Profesor Dženg Vang (Zheng Wang)³⁰ ide korak dalje i smatra da je KP Kine vršila ideološko re-obrazovanje javnosti tako što su eksploitalisali

²⁸ Caroline Rose, *Sino-Japanese Relations*, Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series, 2005, e-edition 2005, p.54.

²⁹ Caroline Rose, *Sino-Japanese Relations*, op.cit., p.55

³⁰ Zhang Wang, *Never Forget National Humiliation: Historical Memory in Chinese Politics and Foreign Relations*

kinesko poniženje i Drugi svjetski rat. Smatra da je istorijsko sjećanje institucionalizovano i da je ukorjenjeno u kineski obrazovni sistem, kulturu i medije.³¹ Vang navodi da su ponos zbog drevne i bogate civilizacije i kolektivno sjećanje u vidu vijeka poniženja, u kome se Kina prikazuje kao žrtva imperijalističkih sila, glavni pokretači u oblikovanju kineskog nacionalnog identiteta.³² Istorijsko sjećanje se navodi kao osnovna „sirovina“ za konstruisanje kineskog nacionalnog identiteta. Reforma istorijskog obrazovanja u vidu „Patriotske obrazovne kampanje“ je zvanično započela u avgustu 1991. godine. Izdavanjem „Obavještenja o sprovođenju patriotskog obrazovanja i poduke o revolucionarnoj tradiciji“ i „Opšteg nacrtaja jačanja obrazovnog sistema u oblasti kineske moderne i savremene istorije“³³.

Zajedničke aktivnosti u cilju postizanja razumijevanja u tumačenju istorije su počele 1980-ih ali su se raširile i dobile na zamahu 1990-ih i početkom XXI vijeka. Instituti za istoriju, japanske studije i azijsko-pacifičke studije u Pekingu, Šangaju i Nandingu su organizovali brojne zajedničke radionice i konferencije. Kineski akademici su uključeni u Azijski nevladin pokret koji je nastao iz Azijske konferencije o solidarnosti, održane u Tokiju 2001. godine. Prvi takav sastanak Japansko-kineskog zajedničkog odbora za istorijsko istraživanje je održan 26. i 27. decembra 2006. godine na Kineskoj akademiji za društvene nauke u Pekingu, a zaključak je bio da je moguće postići zajedničko viđenje istorije do određenog nivoa, iako se ne može postići potpuna saglasnost.³⁴ Jedan od načina rješavanja ovih problema je, kako predlaže Rouz, i putem međunarodnog civilnog društva koje će pomoći u postizanju razumijevanja između dvije strane, npr. putem UN komisije za ljudska prava. S druge strane, aktivnosti koje sprovode same vlade i nalaženje dobre volje unutar svake zemlje, bez uplitanja zapadnih zemalja, predstavljaju potencijalan način rješavanja ovih pitanja. Profesor Vang se takođe bavi pitanjem različitog razumijevanja istorije i navodi rješenje, u skladu sa osnivačem teorijskih studija rješavanja konflikta (*conflict resolution*) Džona Bartona (John Burton), za „duboko ukorijenjen konflikt“ kroz metod analitičkog razumijevanja konflikta i zajednički pristup rješavanju problema. U skladu s tim Vang ukazuje na zajedničke napore za rješavanje konflikta i pomirenja.³⁵

³¹ Zhang Wang, *Never Forget National Humiliation: Historical Memory in Chinese Politics and Foreign Relations*, Columbia University Press, 2012, p. 241

³² Zhang Wang, *Never Forget National Humiliation: Historical Memory in Chinese Politics and Foreign Relations*, op.cit., p. 37

³³ Ibidem., P. 97

³⁴ Ministry of Foreign Affairs of Japan, The First Meeting of the Japan –China Joint History Research Committee, 12/2006, Dostupno na : <http://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/china/meet0612.html>. (pristupljeno 29.08. 2013).

³⁵ Zhang Wang, *Never Forget National Humiliation: Historical Memory in Chinese Politics*

Prva zajednička knjiga istorije u Istočnoj Aziji, „Moderna i savremena istorija tri Istočno-azijske zemlje³⁶, je objavljena u maju 2005. godine, i to istog dana u NR Kini, Japanu i Koreji na tri jezika, nakon tri godine pripreme. U ovom nevladinom projektu je učestvovalo pedeset nezavisnih učitelja, istoričara, članova civilnih grupa iz tri zemlje. Projekat je počeo u martu 2002. godine nakon konferencije o obrazovanju iz oblasti istorije u Kini, a knjiga nastala u ovom procesu predstavlja tumačenje zajedničke istorije tri naroda. Fokusira se na interakcije između tri zemlje, a u uvodu se navodi da ova tri naroda imaju bliske geografske i istorijske veze i da se njihove istorije ne mogu odvojeno gledati. Ono što je takođe važno za ovu knjigu, je kako Vang navodi, da ona koristi introspektivnu naraciju koja zamjenjuje naraciju pobjednika i žrtve koja se dosad koristila u udžbenicima istorije u zemljama Istočne Azije.³⁷ Bez obzira na određena neslaganja o viđenjima izraženim u ovoj knjizi, ona i dalje predstavlja primjer uloženog napora i zajednički projekat da se promoviše razumijevanje i tolerancija u Istočnoj Aziji.

Bez saznanja o srži problema, teško je popraviti odnose. Smatramo da Kina i Japan treba da osim nastojanja da saznaju viđenja i percepcije i jedne i druge zemlje, treba da ulože napore da se kroz djelovanje medija, nevladinih organizacija, kroz obrazovni sistem i na druge systemske načine stvori atmosfera i učini pokušaj da domaća javnost čuje i razloge za takva mišljenja i stavove druge strane. Nalazimo da je nemoguće uspostaviti zdrave i dugoročne veze između dva društva i države bez bavljenja ovim pitanjima na svim nivoima i pokušaja da se nađe razumijevanje za različite stavove i interpretaciju zajedničke istorije u obe zemlje.

2.2 Pitanje odavanja počasti japanskih zvaničnika Jasukuni svetištu

Jasukuni (Yasukuni) svetište u Tokiju je šinto hram u kome počivaju zemni ostaci Japanaca – vojnika i civila, koji su tokom moderne istorije svoje zemlje, pa i tokom Drugog svjetskog rata poginuli u tim ratovima, uključujući i visoke oficire koji su klasifikovani kao ratni zločinci B i A klase. Ovo svetište je specifično i po tome, što se ono smatra utočištem duša svih stradalih za Japan, uključujući i one čiji zemni ostaci nikada nisu pronađeni ili su ostali izvan granica Japana. Pitanje Jasukuni svetišta tj. posjeta japanskih zvaničnika svetištu izaziva zategnute odnose i probleme u odnosima između NR Kine i Japana. Jasukuni svetište je uspostavio Car Meidi kako bi se

and Foreign Relations, Columbia University Press, 2012, p 210

³⁶ Ibidem, p.215

³⁷ Ibidem, p. 215

odala počast pojedincima koji su dali život u službi Japanskog carstva tokom perioda koji se naziva Meiđi obnova. Svetilište sadrži imena, porijeklo, datum rođenja i mjesto smrti 2.466.532 muškarca, žena, djece i obuhvata žrtve od Bošinskog (Boshin) rata iz 1867. godine do žrtava iz Drugog svjetskog rata. U skladu sa šintoističkim vjerovanjem, posvećivanjem *kamija*, Jasukuni svetište pruža trajno boravište dušama onih koji su se borili i dali život u ime cara ili stradali kao Japanci u svim ratovima. Japanski narod vjeruje da se poštovanje prema mrtvima najbolje iskazuje tako što se mrtvi tretiraju kao da su živi i iz tog razloga se vrše rituali u kojima se dušama mrtvih posvećuje hrana i riječi uvažavanja. Dva puta godišnje, u proljeće i jesen, obavljaju se glavni rituali.³⁸

Prva zvanična posjeta Jasukuni svetilištu se odigrala 1975. godine od strane premijera Miki Takea, kada nije bilo burnih reakcija u kineskim novinama koje su ovaj događaj okarakterisale kao „maštanje male grupe ljudi o oživljavanju militarizma“.³⁹ Uslijedile su posjete premijera Japana 1982. godine i 1985. Tokom 1990-ih nevladine organizacije obje zemlje su održavale različite konferencije i okrugle stolove, kao i proteste. Radna grupa za rješavanje pitanja odavanja počasti mrtvima u Jasukuni svetilištu je uspostavljena u julu 2000. godine i sastojala se od deset članova predstavnika *Nippon Izokukai* (Japansko udruženje porodica nastadalih u ratu), LDP, i članova Dieta⁴⁰. U međuvremenu je guverner Tokija Išihara Šintaro (Ishihara Shintaro) posjetio svetilište (avgust 2000. godine), a nakon toga je to učinio novoizabrani ministar Koizumi (13. avgusta). Koizumi je najavio posjetu svetilišta još tokom izborne kampanje za 15. avgust, što je izazvalo reakciju kineskih zvaničnika, te je ministar vanjskih poslova NR Kine Tang Đasuan (Tang Jiaxuan) na sastanku u Japanu istakao da Kina ne može da prihvati da lider Japana posjećuje Jasukuni svetilište gdje se nalazi posveta ratnim zločincima klase A.⁴¹ Koizumi je izdao zvanično saopštenje i odustao od odluke da posjeti svetilište na taj dan, te izjavio da će ovu posjetu upriličiti neki drugi put.⁴² Posjeta je opet izazvala reakcije i u Kini i u Republici Koreji.⁴³ Posjete Koizumija koje su uslijedile 2002. godine su takođe izazvale brojne

³⁸ About Yasukuni Shrine, *Yasukuni Shrine*, dostupno na: <http://www.yasukuni.or.jp/english/about/index.html> (pristupljeno: 15.6.2014.)

³⁹ Caroline Rose, *Sino-Japanese Relations*, Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series, 2005, e-edition 2005, p. 113

⁴⁰ Caroline Rose, *Sino-Japanese Relations*, op.cit. p. 113

⁴¹ Ibidem, p. 113

⁴² Japanese Ministry of Foreign Affairs, Statement of Prime Minister Junichiro Koizumi, 13/08/2001, dostupno na; <http://www.mofa.go.jp/announce/pm/koizumi/state0108.html> (pristupljeno: 13.10.2013.)

⁴³ Ibidem, p. 116

reakcije u Kini i Koreji, ali i u Japanu. Koizumi je nastavio da posećuje ovo svetište obrazlažući to religijskim razlozima, čineći to 13, a ne 15. avgusta i u privatnom svojstvu. Konzervativni birači u Japanu, prema Rouz su smatrali da kineski i korejski protesti predstavljaju miješanje u japanska unutrašnja pitanja.⁴⁴ Koizumijev nasljednik Šinzo Abe (Shinzo Abe), posjetio je svetište 2006. godine, malo prije nego što je postao premijer po prvi put. On je javno podržao posjete svog prethodnika svetištu mada ga sam nije posjećivao tokom svog prvog mandata. Premijer Jasuo Fukuda (Yasuo Fukuda) se zarekao da nikad neće posjetiti Jasukuni svetište, što je naišlo na dobar prijem kod azijskih suseda. Ostali političari su nastavili sa praksom posjeta svetištu Jasukuni. Član LDP partije je u julu 2005. godine pokrenuo inicijativu za izmještanje ostataka četrnaest ratnih kriminalaca klase A na posebno grobno mjesto. Šintoistički sveštenici su ovu inicijativu odbili i pozvali se na prava na religijsko opredjeljenje i slobodu u okviru Japanskog ustava. Šinzo Abe je posjetio Jasukuni svetište u decembru 2013. godine i izjavio da je posjeta predstavljala antiratni čin. Posjetu je u svojim izjavama osudila osim Kine i Republika Koreja, a izazvala je i zahlađenje u odnosima sa administracijom predsednika Obame. Posjeta koja je upriličena u 2013. godini je bila prva posjeta zvaničnog premijera svetištu nakon posjete premijera Koizumija 2006. godine. U svjetlu svih ovih događaja, teško je predvidjeti dalji razvoj ovog problema između Japana i susjeda uzimajući u obzir njegovu složenost, značaj za unutrašnju politiku u Japanu, te uticaj koji ove posjete imaju na susjede u Aziji.

Činjenica da Japan i Kina ne vide ovaj čin jednako, je precizno predstavljena i u ovogodišnjoj, devetoj po redu anketi, koju je sproveo Genron NPO u saradnji sa Čajna Dejli (China Daily), kada se pokazalo da 50% Japanaca ne vidi ništa loše u tome da japanski premijer posjećuje Jasukuni svetište. Više od 70% Japanaca smatra da nije problem ako se posjeta upriliči u svojstvu privatnog lica. Procenat kineskih ispitanika koji smatra da posjeta Jasukuni svetištu u svojstvu premijera ili građana nije primjerena iznosi 62.7%. Ovaj procenat se povećao u odnosu na prethodne ankete i pokazuje da sve veći broj Kineza ima tvrdi stav prema posjetama Jasukuni svetištu.⁴⁵

⁴⁴ Ibidem, p. 117

⁴⁵ *The Genron NPO*, The 9th Japan-China Opinion Poll, Analysis Report on the Comparative Data, 12/8/2013, Japan: Public Opinion Research Institute Cooperation, China: China Daily, Horizon Research Consultancy Group

2.3 Pitanje iskorištavanja žena kao seksualnog roblja tokom Drugog svjetskog rata

Korištenje eufemizma „*comfort women*“ ili „žene za pružanje utjehe“ se smatra netačnim i uvredljivim opisom seksualnog iskorištavanja i porobljavanja žena od strane japanske vojske tokom rata.⁴⁶ Ovaj termin se koristi i zvanično u literaturi Japana i Kine i zahtjevima žrtava za kompenzaciju. Termin „*comfort women*“ se odnosi na žene koje su bile prisiljene na prostituciju i činile su dio korpusa za prostituciju koje je oformilo Japansko carstvo tokom Drugog svjetskog rata.⁴⁷

Procjene broja žena koje su bile nasilno odvedene, kidnapovane ili odvedene pod lažnim obećanjima da će raditi u fabrici se kreću od dvadeset hiljada do četiri stotine hiljada, kako tvrde kineski naučnici, ali tačan broj je još predmet rasprava. Prva takva „stanica za pružanje utjehe“ ili vojni bordel je osnovana u Šangaju 1932. godine. Žene su dovođene iz Kine, Koreje, Tajvana, Mandžurije (Mančuguo), Filipina i Indonezije.⁴⁸

Većina žena koje su bile žrtve i prisiljene na prostituciju iz Južne Koreje, Filipina i Indonezije su odbile da prime kompenzacije koju je ponudio Azijsko-pacifički fond za žene jer je to privatni fond koji je uspostavio japanski Crveni krst, a ne japanska vlada. Japanska vlada još nije prihvatila odgovornost koju je imperijalna japanska vojska imala u formiranju takozvanih „centara za pružanje utjehe vojnicima“ ili vojnih bordela japanskih logora, što je traženo od strane žrtava i vlada njihovih zemalja.⁴⁹ Krajem 1990-ih godina pronađena je dokumentacija u vezi vojnih bordela u Tjendinu, Šangaju i Nandingu, a kineski i japanski akademici su sproveli istraživanja fenomena ratne prisilne prostitucije u Kini. Međunarodni simpozijum o pitanju iskorištavanja žena kao seksualnog roblja je održan u aprilu 2000. godine, a u decembru je u Tokiju uspostavljen Sud za ratne zločine za oblast iskorištavanja žena kao seksualnog roblja od strane japanske vojske. Ova istraživanja su otkrila mnoge informacije o obimu i sistemu seksualnog porobljavanja. „Stanice“ su uspostavljene u dvadeset jednom gradu u Kini, dok je samo u Šangaju procijenjeno da ih je bilo sedamdeset sedam, a u Vuhanu između če-

⁴⁶ Sarah Soh, Japan's Responsibility towards Comfort Women Survivors, Japan Policy Research Institute, ažurirano, maj 2001, dostupno na: <http://www.jpri.org/publications/workingpapers/wp77.html> (pristupljeno 13.09.2013)

⁴⁷ Caroline Rose, *Sino-Japanese Relations*, Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series, 2005, e-edition 2005, p 87

⁴⁸ Caroline Rose, *Sino-Japanese Relations*, op.cit., p 87

⁴⁹ Ibidem, p.88.

trdeset i pedeset. Ukupan broj ovih stanica je procjenjen na između hiljadu do deset hiljada, od kojih su neke radile tokom cijelog rata, a neke samo nekoliko mjeseci. Iako je veliki broj žena govorio o svojim iskustvima, samo mali broj je bio spreman da podnese tužbu na japanskim sudovima, a prve tužbe su podnesene 1995. godine.⁵⁰

Do sada je podignuto deset tužbi od strane preživjelih. 2. juna 2013. godine Komitet UN protiv torture – *UN CAT (UN Committee Against Torture)* izdao je zvanično saopštenje u kome poziva japansku vladu da ispuni svoje obaveze u okviru Konvencije i prizna pravnu odgovornost za zločine seksualnog porobljavanja žena tokom Drugog svjetskog rata kroz podizanje pozornosti šire javnosti o ovom pitanju i njegovim uključivanjem u udžbeničke istorije, priznanjem prava žrtvama na odštetu i obezbjeđivanjem odštete, kao i prestankom poricanja činjenica jer se na taj način ponovno nanosi štetu žrtvama.⁵¹

Smatramo da se na ovaj način pokazuje da se ovim pitanjem još uvijek aktuelno bave nadležna tijela OUN, te da su aktivnosti civilnog društva, bez obzira na njegovu veličinu u Japanu važne, i da daju doprinos u rješavanju ovog pitanja.

2.4 Pitanje izvinjenja i ratne odštete

Prema Rouz, i kineska i japanska vlada često navode pitanje usaglašenog viđenja zajedničke prošlosti, ukazujući da su spremne da pristupe finalnoj fazi „idealnog“ modela izmirenja u kome se izvinjenja daju (i prihvataju), prošlost se obilježava i usaglašavaju se istine u vezi istorijskih događaja.⁵² Japanska vlada je usvojila niz pristupa - od uspostavljanja fondova, preko davanja zvaničnih i ličnih izvinjenja, do sprovođenja edukativnih programa i razmjena. Unatoč tome, Japan se često pominje u kontekstu nemogućnosti Japanaca da ponude izvinjenje ili da se suoče sa prošlošću. Tako Barkan Elazar⁵³ smatra da se Japan razlikuje od država koje se predstavljaju kao liberalna društva, i koja su priznala nepravedne i diskriminatorne politike u prošlosti i dogovorili uslove za restituciju ili odštetu za žrtve na osnovu moralnih uvažavanja. Ovaj autor navodi upravo primjer pitanja „*comfort women*“, kao pitanje koje Japan nije uspio riješiti zbog unutrašnjih političkih

⁵⁰ Ibidem, p.88

⁵¹ UN Committee Against Torture issued recommendation to Japan on the comfort women, 2/6/2013, dostupno na <http://wam-peace.org/eng/20130602>. (pristupljeno: 10.06.2013.)

⁵² Caroline Rose, *Sino-Japanese Relations*, Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series, 2005, e-edition 2005, p. 99

⁵³ Barkan Elazar, *The Guilt of Nations: Restitution and Negotiating Historical Injustices*

pritisaka, koje, kako smatra Barkan, onemogućavaju Japanu da se suoči sa ratnom krivicom.⁵⁴ Rouz tvrdi kako se japanski pristup pomirenju u negativnom kontekstu poredi sa njemačkim i u tom smislu spominje nemogućnost Japana da se suoči sa prošlošću kao temu koja se ponavlja u međunarodnim medijima i akademskoj literaturi.⁵⁵ Tomas Berger (Thomas Berger)⁵⁶ objašnjava da su složene mreže kulture, politike i geografije uticali na Japan kao otežavajuće okolnosti za izmirenje sa prošlošću i upućivanje izvinjenja susjedima za zločine počinjene tokom rata. On takođe poredi Japan sa Njemačkom čiji su zločini nadilazali japanske, a koja je uspjela da izmiri prošlost i ponudi adekvatno izvinjenje žrtvama.⁵⁷

Uspjeh kineskih i japanskih pokušaja da pomire svoja viđenja zajedničke prošlosti varira i uslovljeno je različitim unutrašnjim i vanjskim prilikama.

Rouz navodi tri aspekta i faze procesa pomirenja: 1) izvinjenje za prošlost, 2) obilježavanje prošlosti i 3) sjećanje. tj. ponovna prezentacija prošlosti u muzejima.⁵⁸ Rouz dalje navodi da isti politički faktori koji uzrokuju sporove u vezi udžbenika istorije, predstavljaju problem i kad se radi o formulaciji izvinjenja i drugih spornih pitanja iz zajedničke prošlosti.⁵⁹

Kao što je već pomenuto, pitanje izvinjenja nije bilo problem 1972. godine, nije bilo centralno u pregovorima prije potpisivanja Zajedničke izjave, a sama formulacija izvinjenja se smatrala zadovoljavajućom od obje strane. Tokom 1990-ih godina situacija u obje zemlje se izmijenila, međunarodna situacija je promijenjena, a zahtjevi za izvinjenjima su postali norma. Rouz smatra da nije samo pitanje izvinjenja predstavljalo problem, nego se često radilo o formulaciji, vremenu i načinu izvinjavanja. Zvanično izvinjenje jednog kolektiva drugom, prema Tavučisovom (Tavuchis) kriteriju podrazumijeva: 1. zvanično, premijer Japana (ili osoba koja predstavlja državu) djeluje kao „ovlašteno tijelo kolektiviteta“ i „neopterećen pojedinac“; i 2) zvanično izvinjenje podrazumijeva da je ono obavezujuće. Bez takvih određenja, izvi-

⁵⁴ Barkan Elazar, *The Guilt of Nations: Restitution and Negotiating Historical Injustices*, Johns Hopkins University Press, 2000, p. 317

⁵⁵ Caroline Rose, *Sino-Japanese Relations*, Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series, 2005, e-edition 2005, p. 99

⁵⁶ Tomas Berger je profesor međunarodnih odnosa na Boston univerzitetu i gostujući profesor na Keio fakultetu u Tokiju, autor knjige „War, Guilt and Politics After WWII“ („Rat, krivica i politika nakon II svjetskog rata“)

⁵⁷ Kirk Spitzer, „Why Japan is still not sorry enough“, *The Time*, 11.09.2012. dostupno na: <http://nation.time.com/2012/12/11/why-japan-is-still-not-sorry-enough/> (pristupljeno: 17.06.2014.)

⁵⁸ Caroline Rose, *Sino-Japanese Relations*, Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series, 2005, e-edition 2005., p. 100

⁵⁹ Ibidem, p. 100

njenje ništa ne vrijedi „jer predstavlja neovlaštenog pojedinca i nema mandat „većine“.⁶⁰ Izvinjenje jednog kolektiviteta drugom je četvrti oblik izvinjenja u tipologiji koju Tavučis navodi i jedini gdje pojedinac ne djeluje kao glavna strana u procesu nego kao izvršilac ili agent.⁶¹ “Kolektivno izrečena *Mea culpa* predstavlja posvećenost izvan normativnog domena neposrednog vlastitog interesa, te premješta teret na oštećenu stranu, fokusirajući se na pitanje oproštaja.“⁶² Objašnjavajući moć i paradoks izvinjenja, Tavučis kaže da „izvinjenje bez obzira kako bilo iskreno ili djelotvorno ne može izbrisati učinjeno, a ipak to čini na misteriozan način i u skladu sa posebnom, sebi svojstvenom logikom“⁶³ Izvinjenje je često popraćeno uvjeravanjem da neće biti ponavljanja iako je takvo razuvjeravanje suvišno ako „počinilac iskreno žali“ zbog učinjenog. Ako se takvo izvinjenje usvoji od strane žrtve, izvinjenje može da promijeni odnose među državama. Vrednovanjem i pokazivanjem poštovanje za žrtvina osjećanja i identitet, i priznanje nepravdi iz prošlosti predstavlja ključ restitucije, prema Rouz. Ona tvrdi da je priznanje to što transformiše traumu viktimiziranja u proces žaljenja i omogućava oporavak.⁶⁴

Kineska strana smatra da je ova vrsta priznanja ono što nedostaje japanskom pristupu. „Iskreno izvinjenje“, kako to Kinezi očekuju, treba da bude potkrepljeno aktivnostima i radnjama, poput prestanka posjetama Jasukuni svetilištu, koje vrijeda osjećanja žrtvi. S druge strane, japanski zvaničnici i političari, mediji pa donekle i javnost, smatraju da su se dovoljno izvinili u raznim prilikama, i da Kina koristi „istorijsku kartu“ kad smatra da joj je to od političke koristi.

Najznačajnije izvinjenje prema kome se mjere ostala je ono iz 1995. godine, koje je u ime japanskog naroda uputio tadašnji premijer Murajama. Premijer Murajama Tomiči (Murayama Tomiichi) iz SDP partije je organizovao projektni tim za pisanje rezolucije za odricanje od rata. U to vrijeme u Japanu je na vlasti bila koalicija (SDP, LDP i Sakigake). Usljed unutrašnjih partijskih sukoba, te nekih desničarskih članova LDP-a, sama rezolucija je razvodnjena i nije sadržavala izraze kao što su „izvinjenje“, „odricanje od rata“, kako je to u početku bilo planirano. Rezolucija sadrži „dubok osjećaj žaljenja“ iskazan prema azijskom narodu, ali ne predstavlja korak naprijed, dok je termin „agresija“ izbjegnuto. Kineska vlada je pratila usvajanje ove

⁶⁰ Caroline Rose, *Sino-Japanese Relations*, Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series, 2005, e-edition 2005, p.100

⁶¹ Nicholas Tavuchis, *Mea Culpa: Sociology of Appology and Reconciliation*, Stanford University Press, Stanford California, 1991, p. 98

⁶² Nicholas Tavuchis, *Mea Culpa: Sociology of Appology and Reconciliation*, Stanford University Press, Stanford California, 1991, p. 113

⁶³ Nicholas Tavuchis, *Mea Culpa: Sociology of Appology and Reconciliation*, op.cit. p. 5

⁶⁴ Ibidem, p.100

rezolucije od strane Dieta i izrazila žaljenje zbog odbijanja LDP partije da usvoji prvobitnu formulaciju kako je predložio SDP. Sam premijer Murajama je u posjeti Kini ublažio cijelu situaciju i izrekao lično izvinjenje u kome se navodi: „U nadi da se slična greška neće ponoviti u budućnosti, ja prihvatam, uz svu dužnu poniznost, nepobitne istorijske činjenice i izražavam još jednom osjećaje dubokog žaljenja i upućujem iskreno izvinjenje.“⁶⁵ Ovo izvinjenje je na neki način postalo reper u odnosu na koji je kineska vlada mjerila sve ostale izjave u vezi rata. Međutim, ova izjava, kao i druge koje su uslijedile (Koizumijeva iz 2001), su sve bile usmene, a riječi koje Kinezi očekuju još se nisu pojavila u pisanom obliku.

Pitanje izvinjenja ostaje veliki kamen spoticanja u odnosima Kine i Japana. Osnovni problem je što japanska strana smatra da potezanje za izvinjenjem nema više smisla, jer kineska strana nije spremna da ga prihvati kako bi i dalje manipulirala ovim iz pozicije žrtve i da su se dovoljno izvinili, a s druge strane kineska strana smatra da izvinjenja nisu dovoljno iskrena jer iza njih slijede nova dela koja ne odslikavaju iskreno žaljenje - npr. posjete Jasukuni svetilištu.⁶⁶

Iako je Zajedničkom izjavom iz 1972. godine riješeno pitanje državnih reparacija, krajem 1980. grupe kineskih građana su počele podnositi zahtjeve za pojedinačne kompenzacije. Rouz navodi da su tužbe podnošene od strane građana koji su bili prisilno odvedeni na rad tokom II svjetskog rata, žena koje su seksualno iskorištavane u vojnim bordelima i žrtava bioloških i hemijskih eksperimenata, te žrtava čije su povrede nanešene hemijskim oružjem koje je japanska vojska ostavila iza sebe. Predato je preko šesdeset tužbi u okružnim sudovima i višim sudovima u Japanu, a petnaest do dvadeset predmeta je predato sudu u Sjedinjenim Američkim Državama. Samo mali broj je bio uspješan gdje su tužiocima dobili nadoknadu, a većina je odbačena. Iako su sudije donosile odluke gdje se priznaje patnja žrtve, nikad nisu naložili državi da preduzme pravnu odgovornost.⁶⁷

Rouz, koja se detaljno bavi sudskim predmetima za kompenzaciju, zaključuje da - iako se rezultati pokreta za ratnu odštetu ne mogu odbaciti - bez političkog rješenja, bilo da se ono nametne japanskoj vladi putem sudske odluke, ili pritiska SAD ili NR Kine, ili aktivnostima međunarodnih nevladinih organizacija koje pozivaju na senzibilizaciju javnosti oko ovih slučajeva kompenzacije, ovi sudski predmeti i tužbe će i dalje biti neuspješni.⁶⁸ Sma-

⁶⁵ Caroline Rose, *Sino-Japanese Relations*, Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series, 2005, e-edition 2005, p. 101

⁶⁶ Ibidem, p. 100

⁶⁷ Ibidem, p. 70

⁶⁸ Caroline Rose, *Sino-Japanese Relations*, Nissan Institute/Routledge Japanese Studies

tramo da se finansijska nadoknada pojedinačnim žrtvama za preživljeni bol takođe može smatrati jednom fazom u procesu pomirenja dvije zemlje.

2.5 Problem Mandžurijske siročadi

Pitanje siročadi iz Mandžurije, civila, djece i žene koji su ostali u Kini nakon povlačenja japanske vojske i državne administracije iz Mandžurije u avgustu 1945. godine kada je Crvena armija izvršila napad, se ne nalazi u vrhu liste otvorenih pitanja dvije zemlje, niti ovo pitanje ima publicitet kao prethodna. Bez obzira na to, tragične sudbine ovih ljudi, i strahote koje su dešavale njima i njihovim porodicama, te težak položaj preživjelih, ukazuje na odgovornost obje države koje nisu uspjele da na vrijeme riješe status i umanje muke preživjelih. Radi se o Japancima, uglavnom djeci, koja su zaboravljene žrtve Drugog svjetskog rata. Japansko ministarstvo zdravlja ih je nazivalo „japanskom siročadi, koja su ostavljena u Kini“.

Majumi Ito (Mayumi Itoh)⁶⁹ opisujući stradanja i strahote koje su ovi ljudi preživjeli navodi da je od 1,550.000 japanskih civila koji su živjeli u Mandžuriji, 245,000 stradalo nakon povlačenja japanske vojske iz Mandžurije. Malo je poznata činjenica da je najveći broj japanskih civila koji su stradali u Drugom svjetskom ratu, stradao upravo u Mandžuriji. Nakon povlačenja Kvandung (Kwantung) armije i administracije u avgustu 1945. godine, u Mandžuriji su ostali djeca, žene i starci koji nisu bili sposobni za težak, dugačak i neizvestan povratak, odnosno beg u Japan, koji neki od njih nikada nisu ni videli. Kako piše Ito, japanska ratna siročad i djeca koja su ostala u Kini su prošli su kroz neke od najgorih mogućih patnji zabilježenih u ljudskoj istoriji. Od masovnih samoubistava, masakra, grupnog silovanja, do patnji koje su prolazili kao raseljena lica u njima neprijateljskoj zemlji.⁷⁰ Kraj njihovih muka nije došao sa završetkom rata, jer su ostali da žive na teritoriji koja je poslije Drugog svjetskog rata vraćena Kini. Kako Japan i Kina nisu sklopili ugovor o prijateljstvu i saradnji do 1978. godine, neriješavanje ovog pitanja dodatno je pogoršalo stanje ove grupacije. Ito tvrdi da postoji veza između situacije ili neprilika u kome su se našla japanska siročad ostavljena u Kini i kinesko-japanskih odnosa u celini, a naročito, „pitanje istorije“. Upravo je pitanje ispravljanja udžbenika i njihovo odobrenje od strane japanskog ministarstva obrazovanja uzrokovalo zaustavljanje potrage za japanskom siročadi

Series, 2005, e-eddition 2005, p. 98

⁶⁹ Mayumi Itoh, *Japanese War Orphans in Manchuria: Forgotten Victims of the World War II*, Palgrave MacMillan, 2010

⁷⁰ Mayumi Itoh, *Japanese War Orphans in Manchuria: Forgotten Victims of the World War II*, Palgrave MacMillan, 2010, p. 208

1982. godine, na zahtjev kineske vlade koja je tražila prekid saradnje po tom pitanju. Kineska vlada je takođe uložila žalbu na način na koji je japanska vlada obavljala repatrijaciju i naseljavanje u Japanu, kao i pitanje brige o roditeljima tj. starateljima te djece, nakon što se oni vrate u Japan. Neriješena pitanja oko usklađivanja istorije su predstavljala bilateralni problem koji je donekle zaustavio repatrijaciju siročadi iz Mandžurije, koja su ostala izgubljena u ovom procesu.⁷¹

Status ove grupe u Mandžuriji (sadašnja sjeveroistočna Kina) je bio „interno raseljena lica“, zbog nisu se mogli preseliti ili tražiti azil u drugoj zemlji. Može se reći da su bili zarobljeni tri decenije na neprijateljskoj teritoriji. Djeca su uglavnom odrastala u kineskim porodicama, i često nisu znali za pravi identitet. Tokom Kulturne revolucije, i oni su bili žrtve maltretiranja, optužbi da su špijuni itd. Mnogi su bili prisiljeni da daju lažna priznanja da su špijuni, nakon čega bi bili pogubljeni ili primorani da počine samoubistvo. Ni nakon repatrijacije u Japan, situacija ovih ljudi se nije mnogo poboljšala. U Japanu su bili tretirani kao stranci, „japanski Kinezi“ i bili diskriminirani. Ito navodi podatke iz januara 2009. Godine, kada je prema Ministarstvu zdravlja Japana bilo registrovano 2.815 siročadi, uključujući i one koji još žive u Kini i koji su repatrirani u Japan. Od tog broja, 1.282 pripadnika ove grupe je pronašlo svoj identitet u Japanu (45,5%). Japansko ministarstvo zdravlja je u junu 2009. godine zvanično iznelo da je 285 siročadi ostavljeno u Kini.⁷²

Pitanje mandžurijske siročadi je bitno pitanje kinesko-japanskih odnosa, ali se nije moglo riješiti bez uzimanja u obzir i odnosa SAD prema „dvije Kine“, i saveza SAD i Japana tokom Hladnog rata, te sovjetske politike u Mandžuriji nakon operacije „avgustovska oluja“ koja je počela 9. avgusta 1945. godine, i proširila se na Sahalinsko ostrvo i Kurilska ostrva. Nakon predaje Japana, 400.000 japanskih stanovnika sa ostrva je takođe deportovano, a oni koji su ostali, imali su isti status kao „mandžurijska siročad“.⁷³ Pitanje mandžurijske siročadi i njihova repatrijacija nije započela do 1978. godine i potpisivanja Sporazuma o miru i prijateljstvu kada se prvi put zvanično otvara. Zvanične potrage za preživjelim rođacima su zaustavljene sa početkom diplomatskih sporova oko neusaglašenog viđenja istorije NR Kine i Japana i revizije istorijskih podataka u udžbenicima istorije u Japanu. Kako Ito piše, japanska vlada je izazvala ogorčenje kineskih zvaničnika zaduženih za pitanje siročadi, koji su japansku stranu optužili za odugovlačenje repatrijacije i

⁷¹ Mayumi Itoh, *Japanese War Orphans in Manchuria: Forgotten Victims of the World War II*, op.cit. p. 6

⁷² Ibidem, p. 210

⁷³ Ibidem, p. 210

nedovoljnu pomoć u prilagođavanju u Japanu.⁷⁴ Na taj način je pitanje siročadi iz Mandžurije, ljudska tragedija nesagledivih razmjera, postalo još jedno otvoreno pitanje bilateralnih odnos i poprište „nadigravanja“ dvije zemlje.

ZAKLJUČAK

Teorijskom analizom kao osnovnim naučnim metodom koji je korišćen u radu i sintezom rezultata kojim smo dokazivali osnovne hipoteze, formulisali smo sljedeći zaključak. Kina i Japan su danas druga i treća ekonomija svijeta. Saradnja i odnosi dvije zemlje su od presudne važnosti za region i svijet. Njihova uloga u međunarodnoj politici je od nepobitnog značaja, samim tim bilateralni odnosi dvije zemlje privlače sve više pažnje, kako regionalno, tako i globalno.

Iako smo naveli da je „pitanje istorije“ u odnosima NR Kine važno i prisutno u bilateralnim odnosima od njihovog zvaničnog uspostavljanja zaključujemo da nije i presudno za njihove loše odnose, ali bi njegovo rješavanje predstavljalo značajan pomak. Smatramo da se istorija u političkom diskursu obe zemlje do određene mjere koristi za jačanje nacionalne kohezije i relativizovanje ili prikrivanje određenih unutrašnjih pitanja i problema. U slučaju NR Kine ta pitanja su ekonomske prirode, tj. usporavanje ekonomskog rasta,⁷⁵ a u slučaju Japana promjena Ustava, tj. njegove interpretacije i promjena statusa Snaga za samoodbranu.⁷⁶ Nalazimo da je nemoguće uspostaviti zdrave i dugoročne veze između dva društva i države bez bavljenja ovim pitanjima na svim nivoima i pokušaja da se nađe razumijevanje za različite stavove i interpretaciju zajedničke istorije u obe zemlje.

Navođenjem primjera iz literature pokazali smo da se problem istorije javlja tokom 1980-tih i 1990-tih i da je uslovljen unutrašnjom situacijom i prilikama u obe zemlje, promjenama u ciljevima vanjske politike, što je dovelo do toga da obe zemlje traže veću ili drugačiju ulogu u međunarodnim odnosima.⁷⁷ Otvorena pitanja koja smo analizirali u radu (udžbenici iz istorije, odavanje počasti japanskih zvaničnika Jasukuni svetilištu, pitanje iskorištavanja žena kao seksualnog roblja tokom II svjetskog rata, pitanje izvinjenja i ratne odštete i problem Mandžurske siročadi), a koja spadaju u kategoriju „pitanja

⁷⁴ Ibidem, p 210

⁷⁵ Zhang Wang, *Never Forget National Humiliation: Historical Memory in Chinese Politics and Foreign Relations*, Columbia University Press, 2012, p. 241

⁷⁶ Caroline Rose, *Interpreting History in Sino-Japanese Relations*, Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series, 1998, e-eddition 2005, p. 15

⁷⁷ Caroline Rose, *Interpreting History in Sino-Japanese Relations*, Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series, 1998, e-eddition 2005, p. 18

istorije“ se mogu isključivo riješiti zalaganjem obe države i društva i konkretnim mjerama koje će zadovoljiti obe strane. Osim nastojanja da uvažuje viđenja i percepcije i jedne i druge zemlje, brojni autori (Karolin Rouz, Džang Vang, Rana Miter, Majumi Ito) zaključuju da je takođe nužno da se ulože i naponi da se kroz djelovanje medija, nevladinih organizacija, kroz obrazovni sistem i na druge sistemske načine stvori atmosfera i učini pokušaj da domaća javnost u obe zemlje čuje i razloge za takva mišljenja i stavove druge strane.

Da bi dva susjeda uspostavila stabilniju bilateralnu saradnju, izbjegla dalja zaoštavanje odnosa i smanjila mogućnost sukoba, te uspostavila dijalog i konsenzus na višem nivou, trebalo bi da napuste stanovište nacionalističke interpretacije istorije i korišćenje istorije u političkom diskursu. Na taj način bi sumnja i međusobno nepovjerenje bili svedeni na minimum. Zajednički rad na otvorenim pitanjima i uvažavanje spornih događaja iz prošlosti predstavljao bi put ka smanjivanju tenzija izazvanih različitim viđenjem pitanja iz prošlosti.⁷⁸ Političke vođe u obe zemlje moraju ulagati neprestane napore u pravcu jačanja bilateralnih odnosa, kako bi što češće održavali dijalog i konačno postigli konsenzus u vezi problematičnog viđenja istorije i time smanjili tenzije i eventualna buduća diplomatska sporenja.

Spisak selektivne literature

- Atanassova - Cornelius Elena, „Dynamics of Japanese and Chinese Security Policies in East Asia and Implications for Regional Stability“, in *Asian Politics and Policy*, Volume 2, Number 3, PCO, Washington DC, 2010.
- Beasley W. G., *Japanese Imperialism 1894-1945*, Clarendon Press, Oxford, 1987.
- Bell Daniel A., *China's New Confucianism, Politics and Everyday Life in a Changing Society*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2008.
- Curtis Gerald L., *The Logic of Japanese Politics*, Columbia University Press, New York, 1999.
- Eberhard Wolfram, *A History of China*, London Routledge & Kegan Paul Ltd, London, 1950.
- Eoin McDonnell, *Prepare for the Worst?-The Sino Japanese Dispute in the East China Sea*, Institute for the International and European Affairs, Dublin, 2013.
- Fravel M Taylor, *Explaining Stability in the Senkaku Diaoyu Islands Dispute*, dostupno na: <http://taylorfravel.com/documents/research/fravel.2010.stability.senkaku.pdf>, (pristupljeno 4.1.2014.)
- Hughes Christopher W., *Japan's response to China's rise: regional engagement, global containment, dangers of collision*, the Author(s) Journal Compilation, 2009 Blackwell Publishing Ltd/Royal Institute of International Affairs, Oxford, 2009.

⁷⁸ Zhang Wang, *Never Forget National Humiliation: Historical Memory in Chinese Politics and Foreign Relations*, Columbia University Press, 2012, p. 241

- Itoh Mayumi, *The Origin of Ping-Pong Diplomacy*, Palgrave Macmillan, New York, 2011.
- Itoh Mayumi, *Japanese War Orphans in Manchuria: Forgotten Victims of the World War II*, Palgrave MacMillan, New York, 2010.
- John McKay, „APEC: Success, Weaknesses and Future Prospects, Southeast Asian Affairs“, pp.42-53, p.43, *Ekonomski politički i bezbjedonosni regionalni mehanizmi-Rider*, Master studije Regionalne studije Azije, Fakultet političkih nauka Beograd
- Jones, Jeffrey M, “Far Fewer Americans Say Iran is Number one Enemy”, *Gallup Politics*, ažurirano 20.fabruara 2014.dostupno na: <http://www.gallup.com/poll/167501/far-fewer-americans-say-iran-no-enemy.aspx>,(pristupljeno 2.2.2014)
- Kato Akira, *The United States: The Hidden Actor in the Senkaku Islands*, Asia Pacific Bulletin, 2/4/2013/, dostupno na: <http://www.eastwestcenter.org/sites/default/files/private/apb205.pdf> (pristupljeno 4.1.2014.)
- Kilibarda Zoran, *Osnovi geopolitike*, Fakultet bezbednosti, Službeni glasnik, Beograd, 2008.
- Kilibarda Zoran, „Integrativni procesi u regionu Jugoistočne Azije“, *Vojno delo –opštevojni naučno-teorijski časopis*, jesen/2010, UDK 355/359, str. 147-165
- Lafcadio Hearn, *Glimpses of an Unfamiliar Japan*, Tuttle Publishing, North Clarendon, 2009.
- Maaik Okano –Heijmans, „Projecting Economic Power: Japan’s Diplomacy towards North Korea“, Netherland Institute of International Relations
- Michalel F Martin, CRS Report for Congress, APEC ad 2007 Meeting in Sydney, Australia, 21/9/2007, *Ekonomski politički i bezbjedonosni regionalni mehanizmi-Rider*, Master studije Regionalne studije Azije, Fakultet političkih nauka Beograd
- Mitrović Dragana, „Opšte odlike političkog sistema NR Kine“, u Rider *Politički sistemi zemalja Azije*, Mitrović, D., (ur.), FPN, Beograd, 2013.
- Mitrović Dragana, *Kineska reforma i svet*, Institut za ekonomiku i finansije, Beograd, 1995.
- Mitrović Dragana, „Geopolitics of Energy as Border Issue“ in: Dimitrijević D., Mitrović D., Lađevac I. (ed), *The Meaning of Borders and Borders Issues in the Age of Globalization: Asia and Europe*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2012.
- Mitrović Dragana, „Šangajska organizacija za saradnju – nastanak, ciljevi i dometi nove bezbednosno-ekonomske strukture Azije“, u Rider „Geopolitika i geopolitika zemalja Azije“, Mitrović, D., (ur), FPN, Beograd, 2013.
- Mitrović Dragana, *Međunarodna politička ekonomija*, FPN, Beograd, 2012.
- Mitter Rana, *A Bitter Revoultion-China’s Struggle with the Modern World*, Oxford University Press, Oxford, 2004.
- MitterRana, *Forgotten Ally, China World War II, 1937-1945*, Houghton Mifflin Harcourt, New York, 2013.

- Mulgan, A. G., Why Japan still matters? *Asia-Pacific Review*, Institute for International Policy Studies, published online 8/8/2006/, 12, p 104–121, Tokyo, 2005. DOI: 10.1080/13439000500394162
- Przystup James, “China, Japan, and the United States“, in: Michael J. Green and Patrick M. Cronin (ed), *U.S. – Japan Alliance Past, Present and Future*, Council on Foreign Relations Press New York, 1999.
- Przystup James, John Bradford, and James Manicom, Sino-Japanese Deals Hold Water, *Asia Times Online*, last update 23 August 2013, dostupno na <http://www.atimes.com/atimes/China/CHIN-01-210813.html> (pristupljeno 28.8.13)
- Ramo Joshua Cooper, *The Beijing Consensus*, Foreign Policy Centre, London, 2004.
- Rose Caroline, *Interpreting History in Sino-Japanese Relations*, Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series, 1998, e-edition London, 2005.
- Rose Caroline, *Sino-Japanese Relations*, Nissan Institute/Routledge Japanese Studies Series, 2005, e-edition London, 2005.
- Samuels J. Richard, *Securing Japan-Tokyo's Grand Strategy and the Future of East Asia*, Cornell University Press, Ithaca and London, London, 2008.
- Shamshad Khan, Japan's Response to US Pivot to Asia, in D Muni, Vivek Chanda (ed), „US Pivot and Asian Security“, *Institute for Defense Studies and Analyses*, New Delhi, 2014.
- Stefanović-Štambuk Jelica, „Regioni u „starom“ i „novom“ međunarodnom regionalizmu: uspostavljanje novog „nivoa analize“ svjetske politike“, *Srpska politička misao*, br. 3, str103-134, Fakultet političkih nauka Beograd, Beograd, 2009.
- Takeshi Hamashita, „*The intra-regional system in East Asia in Modern Times*“, in Peter j. Katzenstein and Takahshi Shiraishi (ed.), *Network Power Japan and Asia*, Cornell University Press, Ithaca and London, London1997.
- Vogel Ezra F., *Deng Xiaoping and the Transformation of China*, Belknap Press Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London England, London, 2011.
- Wang Zhang, *Never Forget National Humiliation: Historical Memory in Chinese Politics and Foreign Relations*, Columbia University Press, New York, 2012.
- Wormack Brantly, “Assimetry and China Tributary System”, *The Chinese Journal of International Politicks*, Volume 5, Issue 1, p. 37-54, dostupno na:
- <http://cjip.oxfordjournals.org/content/5/1/37.full>(pristupljeno 4.1.2014.)